

Rumantsch grischun – co vinavant?

La Lia rumantscha preschenta in concept davart l'applicaziun dal rumantsch grischun en l'avegnir

DA MARTIN CABALZAR

■ Il rumantsch grischun duai vegnir instrui uschè spert sco pussaivel – ma betg senza esser bain preparà – en scola. Il chantun vegn supplitgà d'incaricar ina persuna cun l'elaboraziun d'in concept cumplexiv davart l'instrucziun dal rumantsch grischun. La Lia rumantscha ha elavurà in palpieri directiv cun propostas concretas. Quest palpieri directiv sancziunà da suprastanza e cussegl vegn uss suttamess a la radunanza da delegadas e delegads che ha lieu ils 26 d'october a Casti. En vista al fatg che la dumonda dal rumantsch grischun vegn discutada a moda fitg divergenta en las valladas rumantschas quintan ins cun ina viva e hanada discussiun en il ravugl dal «Parlament rumantsch».

Tgè è cuntanschi suenter 20 onns

En sias ponderaziuns introductivas constatescha la Lia rumantscha ch'il rumantsch grischun haja survegni dapi si'entschatta avant 20 onns ina ferma dinamica ed haja cuntanschi daplì preschientscha dal rumantsch en diferentas domenas. Diversas enquestas hajan cumprovà ch'ina gronda part da la populaziun rumantscha giavischia ina lingua unifitgada, scriva la LR per allura relativar «naturalmain datti era sceptica e la LR fa bain da prender quella serius e da tschertgar il dialog cun ils adversaris». Sin fundament dal nov artigel da linguatg en la constituiun federala ha il rumantsch obtegnì il status d'ina lingua parzialmain uffiziala. Per ils contacts cun la Rumantschia dovra la confederaziun dapi lu il rumantsch grischun, la singula Rumantscha ed il singul Rumantsch pon dentant sa drizzar a la confederaziun en lur agen idiom. En chantun vegnan tuttas comunicaziuns drizzadas als Rumantschs redigidas dapi 1997 en rumantsch grischun. Suenter l'approvaziun da la lescha dals dretgs politics entras il pievel vegnan uss er ils messadis da votaziun suttamess en ru-

Per avair l'effect giavischà vul la Lia rumantscha instruir il rumantsch grischun uschè spert sco pussaivel en scola.

LO

mantsch grischun empè da vallader e sursilvan sco fin qua. Sper quest meglierament dal status han ins era perfecziunà il corpus linguistic cun la banca da datas, dicziunaris, grammaticas e curs introductivs.

Betg concorrenzar ils idioms, mabain rinforzar il rumantsch en general

Dapi 1994 dovra la LR il rumantsch grischun per sias atgnas publicaziuns e promova era vers anor il rumantsch grischun sco lingua da scrittira cuminaivla da tut la Rumantschia. La LR punctuescha che il rg duai esser ina lingua da standard scritta surregiunala. Quel na duai betg concorrenzar ils idioms, mabain rinforzar il ru-

mantsch en general cun furnir nova terminologia e cun acquistar novs champs d'adiever. La LR è persuadida che il rumantsch grischun è ina mesira per garantir al rumantsch existenza e funcziunalitad en nossa societad da comunicaziun moderna e plurilingua.

Chantun refusa concept cuminaivel

La LR avava postulà tar il chantun d'installar ina grupp da lavur cuminaivla cun l'incumbensa d'elavurar in concept communabel. Fertant che la LR ha signalisà fermamain la voluntad e necessitad da lavurar cuminaivla-main ed accentuà l'urgenza da far

transparent il proceder è il departament d'educaziun, cultura e protecciun da l'ambient stà sceptic vers l'installaziun d'ina grupp da lavur cuminaivla e na chatta era betg opportun d'elavurar in concept communabel. La LR insista dentant sin sia pretensiun ch'il departament respunsabel vegnia activ e saja pli transparent en dumondas dal rumantsch grischun. La LR ha oramai decidi d'elavurar in agen concept e da suttametter quel al chantun.

Sensibilisaziun e derasaziun

Entant che ils emprims 20 onns èn stads deditgads prioritarmain a la lavur da meglierar il status legal ed il corpus linguistic, vul la LR sa deditgar

ils proxims onns cunzunt a la sensibilisaziun e derasaziun dal rumantsch grischun. «Il rg è ussa maioren e pront per ir or da chasa» han ins constata simbolicamain a l'inscunter da giubileum en Val Müstair. Quest plan da derasaziun cumpeggia cunzunt era in concept da marketing e la scolaziun dal personal. La LR quinta era integrar las uniuns regionalas e la collavuraziun regionala en la derasaziun dal rumantsch grischun.

Co vinavant en scola?

La competenza finala per dumondas da scola giascha tar il chantun. Tenor constituiun vertenta decidan las vischnancas davart l'emprim linguatg d'instrucziun, en l'avegnir duai quai succeder en cooperaziun cun il chantun. En las scolas medias datti ina coesistenza tranter idioms e rumantsch grischun. La matura pretenda bunas enconuschientschas da l'idiom ed enconuschientschas activas dal rumantsch grischun. En la scola auta da pedagogia è il rumantsch grischun previs sco lingua d'instrucziun. La scola per linguistica applitgada (SAL) pretenda medemamain enconuschientschas activas dal rg, las universitads porschan curs d'introducziun. La LR è cunschienta ch'ella ha nagina competenza da decider en dumondas da scola. Ella haja dentant l'obligaziun da furnir ideas, accompagnar projects e cussegljar e controllar activamain il svilup dal rg, remarca la LR en ses palpieri.

Postulats concrets

La LR pretenda dal departament d'educziun, cultura e protecciun da l'ambient ina persuna responsabla per dumondas dal rg en scola sco tar il project per l'instrucziun d'ina segunda lingua. En la furmaziun e perfecziun da la magistraglia duai il rg furmar ina part cumplexiva. Plinavant duai vegnir elavurà ils meds didactics necessaris. La LR pretenda dal chantun ina pusiziun pli clera, predominanta ed in concept cumplexiv davart l'introducziun dal rumantsch grischun en scola.